

11. Посталюк Н. Творческий стиль деятельности: педагогический аспект / Н. Посталюк. – Казань: Казанский ун-т, 1989. – 205 с.
12. Романішина О. Педагогічні умови формування інформаційної культури студентів коледжу / О. Романішина. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2005. – № 4. – С. 108–113.
13. Тверезовська Н., Філіппова Л. Сутність та зміст поняття «педагогічні умови» / Н. Тверезовська, Л. Філіппова // Нова педагогічна думка. – 2009. – № 3. – С. 90–92.
14. Шамова Т. Управление образовательными системами: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Т. Шамова, П. Третьяков, Н. Капустин; под ред. Т. Шамовой. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – 320 с.

Трифанина Л.С. Педагогические условия формирования информационной культуры младших подростков. – Статья.

Аннотация. В статье рассмотрены понятие «условие» и «педагогические условия». Осуществлен теоретико-методологический анализ педагогических условий формирования информационной культуры. Определены и обоснованы педагогические условия формирования информационной культуры младших подростков.

Ключевые слова: условие, педагогические условия, информационная культура, формирования информационной культуры, младшие подростки.

Trifanina L. Pedagogical Conditions of Formation of Information Culture of Young Teen-Agers. – Article.

Summary. In the article were considered the concepts of “condition” and “pedagogical conditions”. The theoretical-methodological analysis of pedagogical conditions of formation of the information culture was realized. The pedagogical conditions of formation of the information culture of young teen-agers were determined and grounded.

Key words: condition, pedagogical conditions, information culture, formation of information culture, young teen-agers.

УДК 159.922.7

О.В. Уваркіна,

доктор філософських наук, професор,

професор кафедри педагогіки, психології, медичного та фармацевтичного права,

Національна медична академія післядипломної освіти імені П.Л. Шупика,

м. Київ, Україна

К.М. Уваркіна,

аспірант,

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова,

м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЙНИХ ПРОЯВІВ ОСОБИСТОСТІ В ПЕРІОД СТУДЕНТСТВА

Анотація. У статті розглядаються теоретичні основи дослідження проблеми психологічної адаптації студентської молоді до процесу навчання у вищому навчальному закладі. Обґрунтовано, що психологічна адаптація здійснюється в процесі соціалізації особистості, її індивідуального розвитку, соціального й професійного становлення.

Ключові слова: адаптація, психологічна адаптація, особистість, студент.

Постановка проблеми. Модернізація сучасної вищої школи до вимог світового і європейського освітнього простору відкрила нові можливості для професійної самореалізації особистості в умовах глобалізації та інформаційної революції. Студентський період у формуванні особистості є найважливішим періодом психосоціального становлення молоді людини, її самовизначення у майбутній професійній діяльності, розкриття потенційних можливостей, визначення системи цінностей і розвитку професійних здібностей. На успішну адаптацію студентів до навчання у вищій школі впливають їх індивідуально-психологічні особливості, рівень готовності та мотивації до навчання, побутові умови, матеріальне

забезпечення, загальні психологічні проблеми цього вікового періоду тощо. Труднощі адаптаційного періоду актуалізують вивчення психологічного здоров'я студентської молоді в умовах вищої школи і потребують пошуку шляхів їх подолання.

Аналіз наукових досліджень. Теоретичні і науково-практичні аспекти проблеми адаптації студентів до навчального-виховного процесу у вищій школі висвітлено у працях з філософських, соціологічних, медичних, біологічних, психологічних і педагогічних наук. У сучасній зарубіжній та вітчизняній психології представлені різноманітні концепції адаптації: положення про єдність організму і середовища, про теорію відображення і її зв'язок з адаптацією (Ч. Дарвін, І. Сеченов, І. Павлов, О. Ухтомський, Ж. Піаже та ін.); концепція гомеостазу (К. Бернер, У. Кеннон, Р. Ешбі та ін.); концепція функціональних систем (П. Анохін, Ю. Александровський та ін.); психосоматичні концепції (Ф. Александер, Ф. Басін, Д. Дубровський, К. Платонов, С. Рубінштейн, Т. Френч та ін.); концепція необіхевіоризму (Н. Міллер, Дж. Даллард, Б. Смірнов, Р. Сірс та ін.); концепція стресу (Г. Балл, О. Долгополова, Е. Машбиць, М. Перре, Г. Сел'є та ін.); концепції психологічного захисту (Ф. Василюк, Р. Грановська, Л. Гребенніков, Б. Зейгарник, А. Налчаджян, Є. Романова, В. Ротенберг, І. Стойков, Т. Яценко, Н. Наан, Р. Уайт та ін.); концепція «адаптивність–неадаптивність» (Г. Акофф, Ф. Еммері, В. Лебедєв, А. Фурман та ін.).

Теоретичні засади вивчення соціально-психологічної адаптації людини розглядали К. Абульханова-Славська, Ю. Александровський, Г. Балл, Ф. Березін тощо. У науковій педагогічній та психологічній літературі представлені глибокі праці з питань адаптації, зокрема і до умов навчання у вищих навчальних закладах. (І. Авдєєва, Д. Андрєєва, Л. Буєва, В. Васильєв, І. Мельникова, Л. Подоляк, П. Просецький, С. Селіверстов, Г. Царегородцев, В. Штефурак, В. Юрченко та ін.). Проблемам юнацького віку, в якому перебуває більшість студентів, присвячені роботи Б. Ананьєва, О. Бондаренко, І. Булах, Є. Донченко, І. Кона, В. Кузьменко, В. Мухіної, В. Петровського, Е. Помиткіна. Т. Титаренко та ін.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження свідчить, що різні погляди на проблеми психологічної адаптації студентської молоді виникають через відсутність чітких критеріїв диференціації адаптаційних механізмів, стратегій та поведінки і потребують їх систематизації.

Метою статті є визначити теоретичні основи дослідження проблеми психологічних особливостей адаптованості студента до навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі та розкритті соціально-психологічних чинників прискорення процесу їх адаптації до нових умов навчання.

Виклад основного матеріалу та результати досліджень. Процес адаптації сучасної молоді до навчання проходить у тріаді з індивідуалізацією й інтеграцією як до умов освітнього простору. Тому від проходження першого етапу залежить подальший розвиток потенціалу психічних процесів, які впливають на формування особистості майбутнього фахівця.

Адаптація в психології особистості (лат. *adaptatio* – «приспосовувати») – це пристосування особистості до існування в соціумі відповідно до його норм і вимог, а також згідно з потребами, прагненнями, мотивами та інтересами самої особистості. Аналіз наукових підходів до вирішення проблем адаптації дає змогу виділити загальну характеристику адаптації, як результат (і процес) взаємодії індивіда і навколишнього середовища, який призводить до оптимального його пристосування до життя і діяльності [1].

Орієнтація на особистість як суб'єкта адаптації припускає і такий смисловий аспект адаптації, як пошуки особистістю необхідних їй способів саморозкриття, самоздійснення. Цей підхід акцентує на прагненні особистості знайти власну стратегію взаємодії з новим оточенням, перетворити діапазон і вектор вияву своїх адаптаційних можливостей згідно з власним баченням того, що відбувається [2].

У наукових працях О. Мороза визначені такі форми адаптації студентів-першокурсників:

1. Адаптація формальна, яка стосується інформаційної обізнаності з новими реаліями студентського життя, пристосування до умов нового навчального закладу, до структури вищої школи загалом, до тих вимог, які ставляться перед студентами, усвідомлення своїх прав і обов'язків.

2. Адаптація соціально-психологічна як процес внутрішньої інтеграції груп студентів-першокурсників та інтеграція цих груп зі студентським оточенням загалом; пристосування до нового соціального оточення (викладачі, однокурсники, сусіди в гуртожитку, соціальна структура великого міста тощо); перебудова наявних соціальних навичок і звичок; різкий перехід до самостійного життя.

3. Дидактична адаптація, яка пов'язана з готовністю студента опанувати різноманітним новим (порівняно зі шкільними) організаційним форм, методів і змісту навчально-професійної діяльності у вищій школі, до значного збільшення обсягу начального матеріалу, до складної мови наукових текстів і вивчення спеціальних предметів тощо. Саме так званий «дидактичний бар'єр» між викладачами та студентами

може породжувати своєрідний негативний ефект від процесу навчання. Нездатність подолати дидактичний бар'єр часто є гальмівним моментом, що ускладнює адаптацію студентів.

4. Особистісно-психологічна адаптація пов'язана з прийняттям студентом нової соціальної позиції й опануванням нової соціальної ролі «студента» (студент – той, хто навчається самостійно, наполегливо опановує професію) і «майбутнього фахівця».

Психологічна адаптація здійснюється у процесі соціалізації особистості, у процесі індивідуального розвитку, соціального й професійного становлення, що передбачає вироблення і трансформація власної системи поглядів на життя та ціннісних орієнтацій, формування життєвого ідеалу, засвоєння культури людських взаємин і соціально-професійних функцій, а також формування індивідуального стилю навчально-професійної діяльності та власної моделі моральної поведінки й опанування професійною діяльністю та формами ділового спілкування [1, с. 61, 64–65].

І. Кон стверджує, що в юнацькому (студентському) віці істотно змінюється усвідомлення мети навчання: знання розглядаються як важливі умови професійного самовизначення, саморозвитку та самоствердження у професійної діяльності [3, с. 259].

Результативність опанування студентом новими знаннями істотною мірою залежить від здібностей, а також від актуалізації його особистості. У період адаптації виникає феномен соціального очікування, який супроводжується найсприятливішим психологічним налаштуванням сприйняття педагогічних інновацій і інших правил взаємодії у навчальному процесі. Будь-які розбіжності у цьому плані створюють дисонанс і серйозне морально-психологічне випробування.

Значною мірою успішність психологічної адаптації студента до процесу навчання залежить від нього самого, а також від його адаптаційних здібностей. Це індивідуальні психологічні особливості студента, що є умовою успішної адаптації до нових, змінених і незвичайних умов. Саме вони визначають адекватну поведінку, ефективну взаємодію студента з новим середовищем без надмірного нервово-психічного напруження. Потрібно пам'ятати, що у різних людей – різні адаптаційні здібності, тому більше уваги треба приділяти студентам, що мають низькі адаптаційні здібності. Оскільки молодь загалом і студенти зокрема не відчують себе захищеними повною мірою з боку суспільства і держави, вони частіше звертаються за підтримкою і допомогою до свого безпосереднього оточення. Але дедалі більше студентів орієнтуються, насамперед, на свої власні сили, не розраховуючи на обставини.

За результатами дослідження, 49% студентів важко перебудовуються до нових форм організації навчального процесу; 20% – гостро переживають відірваність від сім'ї, важко пристосовуються до самообслуговування; 125 студентів відчувають труднощі входження в новий колектив; 39% не можуть охопити весь обсяг самостійної роботи [1, с. 66–67].

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях науковців розроблені різні методики визначення адаптаційних можливостей: особистісний опитувальник «Адаптивність» А. Маклакова і С. Чермятіна, методика діагностики психічних станів Г. Айзенка, методика рівня тривожності Д. Тейлора (в модифікації Т. Немчина), опитувальник Ч. Спілберга (в модифікації Ю. Ханіна) та ін.

Адаптаційні реакції особистості мають свої особливості, тому в теорії психічної адаптації розрізняють такі поняття, як стійка адаптація, переадаптація, дезадаптація і реадаптація. Стійка адаптація передбачає створення умов, які не потребують значного психічного напруження особистості. Тому її отожднюють із поняттями «норма» і «здоров'я». Психологічна переадаптація супроводжується проявом незвичних для особистості психічних станів (тривожність, страх, емоційна лабільність тощо). Після повернення людини в звичайні умови відбувається процес реадаптації [4, с. 119–121].

В. Савченко визначає декілька основних соціально-психологічних особливостей сучасного студентства:

- специфіка видів діяльності, серед яких провідною є навчальна;
- вік, нижня межа якого розмита й визначається наявністю атестата про середню освіту. А верхня традиційно не виходить за 30-річний вік;
- студентські роки – час становлення самостійної й особистісної свободи, зумовленості проживанням поза батьківським домом, послабленням контролю, автономністю в поведінці і діяльності;
- студентські роки – час не тільки професійної підготовки, це час любові, створення сім'ї, виховання дітей, це період знаходження свого місця в житті, час самоствердження в студентських колективах, різних соціальних групах;
- для сучасного українського студентства характерна поява феномену корпоративності в поглядах, поведінці, рефлексорних реакціях;

– для сучасних студентів характерне зниження елементів романтизму в почуттях і поведінці, збільшення меркантильного начала й жорсткого практицизму, орієнтація та цінності західного світу, зростання самостійності. Енергійності, готовності до конфліктних стосунків з адміністрацією й владними структурами тощо [5, с. 211].

В умовах інформаційного суспільства з'являються нові форми психологічного впливу на основну діяльність студента – навчання – через використання інтернету. За даними опитування, більшість сучасних студентів користуються інтернетом щодня. Найбільш часті звернення молоді до мережі пов'язані з навчанням (Польща – 86,2%, Україна – 79,5%). Окрім того, значна кількість студентів усіх країн, в яких проводилося дослідження, стежить за допомогою інтернету за світовими новинами, користується електронною поштою, спілкується з іншими людьми [6]. Становлення інформаційного суспільства призводить до радикальних змін у соціалізації студентства зумовлюючи певні психологічні зміни у процесі адаптації молоді до навчання.

У таких умовах на перше місце до сучасних адаптаційних проявів сучасного студентства можна поставити його соціальну зрілість, соціальну активність і соціальну відповідальність.

Висновки. Проведений теоретичний аналіз довів, що дискусія з проблем адаптації широко досліджується у психологічному освітньому просторі і являє собою унікальну форму взаємодії людини з оточенням, яке постійно змінюється.

Особливості адаптаційних проявів особистості в період студентства визначаються його адаптивними здібностями, вмінням сприймати й аналізувати ситуацію навчання та життєдіяльності, мотиваційною готовністю, можливостями самореалізації власних задумів у певній професійній діяльності.

Адаптаційний період включає такі етапи: стійка адаптація, переадаптація, дезадаптація і реадаптація, які характеризуються зміною емоційного і психічного стану особистості. Процес адаптації сучасної молоді до навчання в наш час проходить складно і вивчення особливостей адаптаційних проявів особистості в період студентства забезпечує можливість прискорення ефективного функціонування людини за складних життєвих обставин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: навчальний посібник для магістрантів і аспірантів / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко. – К.: ТОВ «Філ-студія», 2006. – 320 с.
2. Резникова Е.А. Особенности адаптивной ситуации личности в период студенчества / Е.А. Резникова, О.Г. Солодухова // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць / за ред. С.Д. Максименка, В.Д. Потапової – К., 2008. – Т. XV, Ч. 2.– С. 199–206.
3. Консультативна психологія: [навчальний посібник] / І.С. Булах, В.У. Кузьменко, Е.О. Помиткін. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – 459 с.
4. Смирнов Б.А., Долгополова Е.В. Психология деятельности в экстремальных ситуациях / Б.А. Смирнов, Е.В. Долгополова. – 2 изд. испр., доп. – Х.: Изд-во Гуманитарный Центр, 2007. – 292 с.
5. Вища школа як соціальний інститут і механізм соціалізації молоді: [монографія] / кол. авт.: М. Михальченко (керівник) та ін. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 211 с.
6. Студенти. Образ майбутнього. Міжнародне дослідження 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://inststute.gorshenin.ua>.

Е.В. Уваркина, К.Н. Уваркина. Особенности адаптационных проявлений личности в период студенчества. – Стаття.

Аннотація. В статтє рассматриваются теоретические основы исследования проблемы психологической адаптации студенческой молодежи к процессу обучения в высшем учебном заведении. Обосновано, что психологическая адаптация осуществляется в процессе социализации личности, в ходе его индивидуального развития, социального и профессионального становления.

Ключевые слова: адаптация, психологическая адаптация, личность, студент.

O. Uvarkina, K. Uvarkina. Features displays of individual adaptation between students. – Article.

Summary. The article discusses the theoretical foundations of study on psychological adaptation of students to training process in high school. Proved that psychological adaptation is in the process of socialization in the course of individual development, social and professional development.

Key words: adaptation, psychological adaptation, person, student.